

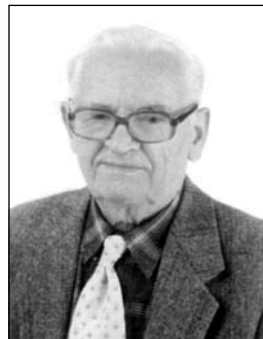
Życie i twórczość naukowa profesora Wincentego Okonia *IUBILAEI CAUSA LAUDATIO*

Stanisław Juszczyk, Augustyn Surdyk

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Wydanie pierwszego numeru czasopisma ludologicznego Polskiego Towarzystwa Badania Gier pt. „Homo Ludens” w 2009 r. zbiega się z piątą rocznicą powołania do życia PTBG, organizacją piątej z kolei międzynarodowej konferencji naukowej towarzystwa, lecz co najważniejsze, z **jubileuszem 95. urodzin Profesora Wincentego Okonia**, wybitnego humanisty, najznamienitszego współczesnego pedagoga polskiego cenionego na całym świecie, znakomitego dydaktyka, pedeutologa, twórcy teorii procesu nauczania-uczenia się, teorii kształcenia wielostronnego i teorii szkoły, kreatora największej i najbardziej płodnej pedagogicznej szkoły naukowej, integratora akademickich środowisk pedagogicznych w Polsce, członka licznych gremiów naukowych oraz szeregu znakomitych instytucji i organów naukowych krajowych i zagranicznych, laureata licznych wysokich odznaczeń państwowych oraz doktoratów *honoris causa* i w końcu **Honorowego Członka Polskiego Towarzystwa Badania Gier**.

Z tego też powodu, pragnąc uczcić Dostojnego Jubilata, Zarząd Główny PTBG oraz redakcja czasopisma postanowiły zadedykować niniejszy inauguracyjny numer temu wybitnemu Uczonemu i niepodważalnemu autorytetowi – nie tylko w naukach pedagogicznych, ale w całej dziedzinie nauk humanistycznych. Czynimy to w hołdzie i uznaniu zasług Profesora Wincentego Okonia dla współczesnej pedagogiki, a z punktu widzenia towarzystwa również ludologii.

Analiza życia i twórczości naukowej oraz działalności organizacyjno-społecznej tego wyjątkowego Człowieka, Humanisty i wybitnego Naukowca skłania do wielu refleksji. Dziś, z perspektywy 95 lat godnego, pracowitego i twórczego życia, można powiedzieć, że Profesor Wincenty Okoń najwięcej energii, czasu i serca poświęcił rozwojowi edukacji i nauki polskiej. Prześledźmy koleje życia Profesora i Jego wielostronne zainteresowania teoretyczno-badawcze¹.

Wczesna młodość i edukacja

Wincenty Okoń, przyszły profesor, pedagog i historyk nauki, urodził się 22 stycznia 1914 roku we wsi Chojeniec, leżącej w połowie drogi między Chełmem a Lublinem, w licznej rodzinie – miał siedmioro rodzeństwa. Jego ojciec wraz z żoną Anną zajmował się 10-hektarowym gospodarstwem. Swoje dzieciństwo chłopiec spędził we wsi Majdan Zahorodyński. Od najwcześniejszych lat interesował się książkami, sam nauczył się czytać w wieku 5 lat. Naukę rozpoczął z rocznym opóźnieniem, ponieważ dwuklasowa szkoła w Majdanie była przez kilka lat zamknięta z powodu wyjazdu ze wsi nauczyciela. Jednak po kilku tygodniach nauki w klasie pierwszej ze względu na umiejętności czytania i pisanie przesunięto Go do klasy następnej. W ciągu trzech lat przeczytał w zimowe wieczory wszystkie książki z biblioteki szkolnej, a było ich około 100. Ukończywszy czwartą klasę, rozpoczął naukę w szkole powszechnej w Siedliszczu, do której szedł pieszo pięć kilometrów, czasem kilka razy dziennie z racji przygotowywanych w szkole przedstawień. Tam spotkał nauczycieli poważnie traktujących swoje obowiązki pedagogiczne, mających dobre kontakty z młodzieżą, co znacząco wpłynęło na Jego dalsze życie.

Po ukończeniu szóstej klasy zrezygnował z nauki w klasie siódmej i odważył się kandydować do Seminarium Nauczycielskiego w Chełmie, pomyślnie (w odróżnieniu od wielu kandydatów kończących siódmą klasę) składając egzamin ze wszystkich przedmiotów nauczanych w szkole siedmioklasowej. 1 września 1929 roku rozpoczął pięcioletni okres nauki, przygotowujący do zawodu nauczycielskiego. W Seminarium miał kontakt z kilkoma wybitnymi nauczycielami, których ambicją nie było jedynie „zadawanie zadań” czy tzw. przekazywanie wiedzy, lecz wielostronne oddziaływanie na umysł i uczucia przyszłych nauczycieli, rozbudzanie ich zainteresowań czy wręcz zamiłowań w dziedzinie literatury, teatru, plastyki, muzyki, techniki czy sportu. Najwybitniejszy z nich to Kazimierz Andrzej Jaworski, słynny KAJ, poeta, pisarz, nauczyciel języka i literatury, szkolny reżyser teatralny, a zarazem przedwojenny i powojenny redaktor „Kameny”, jedynego w Polsce czasopisma literackiego, które kontynuowało swą dawną działalność po wojnie. To w Seminarium Wincenty Okoń uczestniczył w bogatym życiu społecz-

¹ W tekście wykorzystano obszerne fragmenty artykułu prof. Stanisława Juszczaka pt. „Kronika: Prof. zw. dr hab. Wincenty Okoń, dr h.c. Życie i twórczość naukowa”, który ukazał się w czasopiśmie „Chowanna” 2(27)/2006, publikowanym przez Uniwersytet Śląski w Katowicach.

no-kulturalnym: rozwijały się tam koła zainteresowań literackich, teatralnych i muzycznych, w szkole wychodziło czasopismo literackie „Pióro”, a w mieście międzyszkolna „Spójnia”, której był jednym ze współredaktorów. Pasjonował się wtedy literaturą współczesną, głównie poezją. Klub literacki „Pryzmaty” skupiał grupę utalentowanych ludzi. Tutaj W. Okoń podjął próby samodzielnej twórczości: prowadził własny zespół muzyczny oraz chór „Rewelersów”, w którym śpiewano skomponowane przez uczestników piosenki. Było to, zdaniem Profesora, znakomite przygotowanie do zawodu nauczycielskiego. Najwięcej doświadczeń przysporzyła Wincentemu Okoniowi praktyka pedagogiczna w szkole, w której spotykał, jak pisze, niestety również źle przygotowanych nauczycieli.

Praktyka pedagogiczna i wojna

Po ukończeniu 21 lat Wincenty Okoń musiał odbyć obowiązkową roczną służbę w Dywizyjnym Kursie Podchorążych Rezerwy w Łucku, a w końcu stycznia 1937 roku otrzymał w powiecie puławskim pierwszą posadę nauczycielską. Był to tzw. lotny kontrakt, polegający na tym, że musiał udawać się do takich szkół, w których z powodów losowych brakowało nauczyciela. Swe powołanie do zawodu pedagoga zaczął realizować w trakcie stałego zatrudnienia w siedmioklasowej szkole powszechnej we wsi Czechy-Trąbki koło Garwolina. W tym czasie zdał egzamin nauczycielski oraz rozpoczął studia pedagogiczne w Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie. Po wybuchu II wojny światowej jako podporucznik rezerwy w 15. pułku piechoty w Dęblinie uczestniczył w obronie Dęblina, a następnie Zamościa. W październiku 1939 roku, już jako oficer Armii Krajowej, powrócił do swej pracy nauczyciela, tym razem w konspiracji – prowadził komplety uczniowskie, gdzie studiowano zabronione przez okupanta przedmioty. Prowadził także w swym mieszkaniu tajne Gimnazjum Ogólnokształcące, Kurs Ogólnokształcący, a pod koniec okupacji skupił okoliczną młodzież z ukończoną tzw. małą maturą w miniliceum pedagogicznym. W tym samym czasie zdawał kolejne egzaminy u profesorów Wolnej Wszechnicy Polskiej, m.in. u Mariana Odrzywolskiego i Andrzeja Bolewskiego, któremu przedstawił obszerną pracę seminaryjną pt. *Mój świat Kasprowicza* – krytyczną analizę ostatniego w życiu poety tomu wierszy.

Jesienią 1944 roku jako oficer rezerwy został powołany do Samodzielnego Batalionu Morskiego, funkcjonującego w Lublinie, następnie we Włocławku, a w końcu w Gdańsku-Nowym Porcie. Tam szkolił marynarzy i organizował ich życie kulturalne. W okresie służby kontynuował studia w Wolnej Wszechnicy Polskiej w Łodzi, aby we wrześniu 1946 roku (w wieku 32 lat) po egzaminie z pedagogiki ogólnej i złożeniu pracy magisterskiej zatytułowanej *Niemiecka Hauptschule* odejść ze służby wojskowej. Przyjął wtedy zaproszenie wybitnego przedstawiciela pedagogiki kultury, profesora Sergiusza Hessena, do podjęcia pracy naukowej w kierowanej przez niego Katedrze Pedagogiki Ogólnej Uniwersytetu Łódzkiego. Mgr Wincenty Okoń zaczął pisać artykuły do „Życia Szkoły”, redagowanego przez Stanisława Nowaczyka – były to opublikowane w 1947

roku trzy teksty na temat genezy błędów w nauczaniu języka polskiego. Następnie, z inspiracji profesora Bogdana Suchodolskiego, napisał dwie prace zwarte, które ukazały się w 1948 roku nakładem wydawnictwa Czytelnik: *Sztuka dziecka* (można w niej zaobserwować wpływ profesora Stefana Szumana) oraz *Hasła szkoły twórczej i szkoły pracy* (praca o pokroju historycznym, której rozdział pierwszy pt. *Bunt przeciwko szkole biernej* stał się mottem pracy pedagogicznej W. Okonia). Był to okres w twórczości Profesora poświęcony znaczeniu zabawy, a szczególnie dwóch jej funkcji: przygotowawczej i wyrównawczej oraz ich roli w systemie edukacji. W trakcie seminariów naukowych Wincenty Okoń prowadził dyskusje z profesorami: Tadeuszem Kotarbińskim i Bogdanem Suchodolskim oraz uczniami profesora Sergiusza Hessena: Aleksandrem Kamińskim, Janiną Koblewską, Karolem Kotłowskim i Tadeuszem Nowackim, znanymi dziś powszechnie profesorami pedagogiki.

Praca naukowa w rzeczywistości powojennej

Swą rozprawę doktorską na temat zabawy w procesie wychowania W. Okoń ukończył wiosną 1948 roku. W czerwcu obronił w Uniwersytecie Łódzkim, czyli po dwóch latach od złożenia egzaminu magisterskiego. Recenzentami pracy byli profesorowie: Sergiusz Hessen, Maria Librachowa i Bogdan Suchodolski, a trudny egzamin pod przewodnictwem dziekana Wydziału Pedagogicznego profesora Stanisława Zajączkowskiego trwał „jedynie” 80 minut (zwykle około dwu godzin) i obejmował następujące zagadnienia: historię filozofii, reformę szkolnictwa we Francji i psychologię procesów poznawczych. Teorię zabawy w jej współczesnym ujęciu, czyli jako działalności przyjemnej i twórczej, realizowanej często w sferze fikcji, przygotowującej do życia, ale także wyrównującej jego braki, udało się Profesorowi opublikować dopiero w 1987 roku w postaci pracy zwartej *Zabawa a rzeczywistość*.

Na zaproszenie profesora Bogdana Suchodolskiego dr Wincenty Okoń przeniósł się w 1949 roku do Katedry Pedagogiki Ogólnej Uniwersytetu Warszawskiego na stanowisko adiunkta. Był to trudny okres dla rozwoju nauk społecznych, okres czystek ideologicznych i usuwania z pracy wybitnych naukowców. Samokrytykę musieli złożyć wtedy profesorowie: Stefan Baley, Zygmunt Mysłakowski i Bogdan Suchodolski, a Stefan Nawroczyński został z dniem 31 sierpnia 1948 roku w trybie nadzwyczajnym przeniesiony na emeryturę. W takiej sytuacji dr W. Okoń porzucił swe zainteresowania naukowe efektywnością nazistowskiego wychowania, a za namową Aleksandra Kamińskiego i Konstantego Lecha zajął się zagadnieniami dydaktyki. Wybrał odmienny od Hessenowskiego sposób uprawiania nauki i zajmowania się problemami wychowania: nie interesowało Go zagadnienie, jakie wychowanie być powinno, ale jakie być może, jaką funkcję ma spełniać oraz czy daje szansę rzeczywistego kształtowania ludzi, oddziaływania na ich umysł i charakter bądź takiego na nich wpływania, by sami chcieli zmieniać siebie i kształtować swoją osobowość. Wincenty Okoń podjął udaną próbę

rezygnacji z pedagogiki „powinnościowej” na rzecz pedagogiki doświadczalnej, która na podstawie empirycznego badania edukacyjnej rzeczywistości ma poszukiwać wewnętrznego porządku zjawisk ją tworzących i teorii tłumaczącej jego zasady, a tym samym ułatwiać ingerencję w procesy edukacyjne. W ciągu kilku lat analizował osiągnięcia szkolne dzieci i młodzieży w skali krajowej, a następnie międzynarodowej, gdy stał się jednym z organizatorów badań przeprowadzanych przez International Association for Evaluation of Educational Achievement. Procesy kształcenia i wychowania traktował wtedy jako główne źródło szkolnych powodzeń i niepowodzeń uczniów, z czasem ujawniając kolejne zmienne: kompetencje nauczycieli, sposoby kierowania przez nich procesem dydaktycznym, praca nad rozwijaniem samodzielności uczniów w myśleniu i działaniu czy nad łączeniem teorii z praktyką. Wraz z zespołem lub wolontariuszami prowadził szeroko zakrojone badania empiryczne lekcji realizowanych w szkołach różnych szczebli oraz faktów z codziennej pracy nauczycieli, niejednokrotnie sam mozolnie analizował obfite ich wyniki. Owocem tych intensywnych badań była książka pt. *Proces nauczania* (1954), która osiągnęła w sześciu polskich wydaniach około stutysięczny nakład, była tłumaczona na język niemiecki (NRD), rosyjski (ZSRR) i japoński (kilkanaście wydań). Zachęcała nauczycieli do samodzielności myślenia, badania etiologii zjawisk edukacyjnych, ich przebiegu oraz patologii.

W latach 60. przy współpracy z ZNP W. Okoń zorganizował dla nauczycieli nowatorów dwa kursy wakacyjne. Opracowano na nich zasady tworzenia w kraju sieci szkół „pilotujących” (zwanych wtedy „wiodącymi”), które stosowały nowe rozwiązania dydaktyczne i organizacyjne, m.in. metody problemowe i różnicowane formy pracy grupowej.

Profesura

W 1955 roku, czyli w siedem lat po doktoracie, Wincenty Okoń otrzymał tytuł profesora nadzwyczajnego, a w 1966 profesora zwyczajnego, i aż do końca września 1984 roku był profesorem Uniwersytetu Warszawskiego, Pełnił tam liczne funkcje, np. w latach 1958–1960 dziekana Wydziału Pedagogicznego, a przez długie lata – przewodniczącego Rady Wydziału. Podczas pracy na Uniwersytecie Warszawskim aż do emerytury był kierownikiem Katedry Dydaktyki Ogólnej, skupiając wokół siebie znakomitych pedagogów, takich jak: Jan Bartecki, Czesław Kupisiewicz, Krzysztof Kruszewski, Tadeusz Lewowicki, Władysław Zaczyński, a następnie Barbara Mazur, Alicja Siemak-Tylikowska, Elżbieta Putkiewicz, Stefan Mieszalski i Mirosław S. Szymański. Katedra wydawała własne czasopismo pt. „Przegląd Pedagogiczny”. W trakcie swej pracy naukowo-dydaktycznej na Wydziale Pedagogicznym UW Okoń prowadził dwuletnie, cieszące się dużym zainteresowaniem studentów, seminaria magisterskie oraz tzw. seminarium dydaktyczne (doktorskie), prowadzone już poza pensum dydaktycznym. Było ono inkubatorem młodych kadr naukowych, a w zajęciach często uczestniczyło ponad pięćdziesięcioro młodych naukowców i nauczycieli. Profesor prowadził setki indywidualnych i zbiorowych

konsultacji, czytał tysiące manuskryptów naukowych, pisał niezliczone recenzje: magisterskie, doktorskie, habilitacyjne, profesorskie. Wychował wielu uczniów, którzy dziś sami są uznanymi profesorami – stworzył znaną warszawską szkołę pedagogiczną.

W 1961 roku Profesor Okoń został dyrektorem resortowego Instytutu Pedagogiki, w latach 1972–1974 był dyrektorem Instytutu Badań Pedagogicznych; w latach 1971–1973 członkiem prezydium Komitetu Ekspertów dla Opracowania Raportu o Stanie Oświaty; w latach 1975–1984 redaktorem „Kwartalnika Pedagogicznego”, a w latach 1978–1987 – „Studiów Pedagogicznych”.

W 1973 Profesor został członkiem korespondentem Polskiej Akademii Nauk, członkiem rzeczywistym został w 1983 roku, a w latach 1974–1984 przewodniczył Komitetowi Nauk Pedagogicznych PAN. W okresie trzech kadencji KNP PAN Profesor ukierunkował działalność Komitetu na rozwój młodej kadry naukowej, a w jej obrębie organizował konkursy na prace naukowe dla młodych pedagogów i dwutygodniowe kursy dla nich, będące swoistą szkołą metodologii badań naukowych.

Osiągnięcia teoretyczno-praktyczne

Do jednych z najważniejszych osiągnięć Profesora Wincentego Okonia należy opracowanie teorii nauczania problemowego, czyli intencjonalnego tworzenia sytuacji problemowych – praktycznych bądź teoretycznych – pobudzających ucznia do zrozumienia istoty problemu (podsuniętego z zewnątrz lub przywołanego przez samego ucznia), znalezienia pomysłu rozwiązania, wreszcie rozwiązania problemu i jego weryfikacji. Profesor zakładał integralne wiązanie metody uczenia się z treścią przedmiotową nauki. Jego zdaniem treść ta może stać się bardziej zrozumiała i bliższa uczniowi, gdy ją sam wytwarza, a jednocześnie staje się człowiekiem myślącym i twórczym, przygotowanym do uczenia się przez całe życie i do radzenia sobie w życiu (a więc Profesor już wtedy uznawał za konieczne uczenie się jednostki przez całe życie, co dziś stanowi kluczową kompetencję współczesnego człowieka). Wyniki badań nauczania problemowego w różnych przedmiotach kształcenia, na różnych szczeblach nauki szkolnej w szkołach eksperymentalnych (będących pod opieką profesorów: Jana Barteckiego, Edwarda Fleminga, Czesława Kupisiewicza, Konstantego Lecha – w Warszawie, oraz Stefana Baścika, Stanisława Palki i Jana Zaborowskiego w Krakowie oraz dra Józefa Galanta – w Przemyślu) Profesor przedstawiał na wielu zagranicznych konferencjach; był zapraszany na wykłady nie tylko do uczelni europejskich, ale także uniwersytetów w USA i Japonii. Na podstawie dwunastu wykładów przeprowadzonych w Japonii została opublikowana w Tokio w 1971 roku książka z zakresu przedstawianej problematyki. W kraju Profesor wydał z tej dziedziny dwie książki: *U podstaw problemowego uczenia się* (1964, 1965) i *Nauczanie problemowe we współczesnej szkole* (1975, wyd. 3. – 1987); zostały one przełożone na języki: bułgarski, czeski, japoński, rosyjski i rumuński.

Dalszymi konstruowanymi przez Profesora modelami o podstawowym znaczeniu dla edukacji były zagadnienia nie tylko wiedzy i świadomości intelektualnej nauczyciela, ale także świata wartości, uczuć, woli i charakteru ucznia. Już wtedy Profesor zakładał, że przeżycia emocjonalne ucznia mogą prowadzić do kształtowania u niego pożądaných postaw i wartości. Prace nad wymienionym modelem zapoczątkował tekst Profesora pt. *Kształcenie samodzielności myślenia w procesie nauczania*, który ukazał się w tomie „Studiów Pedagogicznych” w 1957 roku. Ciąg dalszy stanowiły publikacje: *Podstawy wykształcenia ogólnego* (1967, wyd. 4. – 1987); *Szkoła współczesna. Przemiany i tendencje rozwojowe* (1979); *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej* (1987, wyd. 5. – 2003).

Koncepcja funkcjonowania ucznia, jego osobowości jako zintegrowanej całości – oparta na wynikach badań Profesora i Jego kolegów – doprowadziła do sformułowania teorii kształcenia wielostronnego, traktującej człowieka jako harmonijnie funkcjonującą całość: poznającą świat, przeżywającą go i zmieniającą. Teoria ta została przedstawiona we *Wprowadzeniu do dydaktyki ogólnej*, prezentującej klasyfikację metod kształcenia oraz nową typologię zajęć lekcyjnych.

Badania empiryczne oraz badania porównawcze mające na celu konstrukcję teorii kształcenia w uczelni wyższej zapoczątkował Profesor w powołanym do życia kwartalniku „Dydaktyka Szkoły Wyższej”. Rozwijając teorię nauczania problemowego oraz kształcenia wielostronnego, korzystając z wyników badań własnych i innych autorów, Profesor przedstawił swe refleksje w książce *Elementy dydaktyki szkoły wyższej* (1971, 1973), będącej pierwszym w świecie podręcznikiem dydaktyki akademickiej. Wątki te kontynuowali później uczniowie Profesora: Krzysztof Kruszewski w *Kształceniu w szkole wyższej* (1973, wyd. 3. – 1988) oraz Tadeusz Lewowicki w *Procesie kształcenia w szkole wyższej* (1988). Warunki unowocześnienia systemu kształcenia nauczycieli w Polsce zawarł Profesor w książce *Rzecz o edukacji nauczycieli* (1991).

Znaczącym wątkiem w twórczości Profesora była historia oświaty i myśli pedagogicznej w Polsce, dzieje postaci odgrywających istotną rolę w rozwoju edukacji. Najważniejszą pracą z tej dziedziny było wydanie w NRD obszernego tomu źródeł pt.: *Zur Geschichte der fortschrittlichen Pädagogik in Polen. Von den Anfängen bis zur Befreiung vom Faschismus* (Berlin 1984).

Charakterystyka pojęć pedagogicznych, ujednoczenie terminologii w naukach o wychowaniu – to kolejny ważny nurt w twórczości Profesora. Pracę nad tym zagadnieniem podjął początkowo w małym zespole, a następnie kontynuował ją już sam. Jej owocem był *Słownik pedagogiczny* (1975, wyd. 5. – 1992), wydawany przez PWN (w pięciu wydaniach osiągnął nakład 250 000 egzemplarzy). Zmienioną wersję słownika, *Nowy słownik pedagogiczny* (1996, wyd. 4. – 2004), wydaje Wydawnictwo Akademickie „Żak”. Samotne formułowanie setek definicji z obszaru wielu nauk o wychowaniu i nauk pokrewnych wymagało nie lada wysiłku oraz inicjatywy – w poszukiwaniu danych z trudno dostępnych źródeł krajowych i zagranicznych, ich weryfikacji oraz modernizacji wraz z postępem w nauce. Było aktem odwagi i niezłomności twórczej Profesora. Z podobnym

trudem i śmiałością, we współpracy z kilkoma osobami, podjął on wyzwanie opracowania pięcioletniego słownika terminów z zakresu nauk o wychowaniu i nauk pokrewnych, w tym psychologii i socjologii, a także metodologii badań. Pięcioletni *Słownik terminów pedagogicznych* opublikował Uczony przy pomocy Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN w Ossolineum w 1990 roku, we współautorstwie z Janiną Dembską i Bolesławem Niemierką.

Zajmując się zagadnieniami wychowania, występującymi w wielorakich układach i relacjach, Profesor dostrzegał ubóstwo kultury pedagogicznej polskiego społeczeństwa. Jego przykłady widywał nie tylko w szkole, wśród nauczycieli negujących zasadę partnerstwa z uczniami, ale także w wychowaniu rodzinnym, gdzie stosuje się przemoc; takie symptomy zauważał nawet wśród ludzi wykształconych. Uważał, że szerzenie kultury pedagogicznej stało się obowiązkiem pedagogów, co związane jest z „cechami osobowości ludzi”, z ich „działaniami”, jak też ukierunkowaniem ich „przyszłego działania”. Te zagadnienia wykraczają daleko poza pedagogikę, obejmując swym zasięgiem psychologię pedagogiczną i socjologię wychowania. Wychowanie, zdaniem Profesora, obejmuje procesy przekształcania się samej jednostki (samouctwo, samokształcenie, samowychowanie) oraz relacje interpersonalne (międzyjednostkowe i międzygrupowe), procesy instytucjonalnego oddziaływania edukacyjnego w placówkach służących przede wszystkim tym celom (rodzina, dom dziecka, szkoła, organizacja młodzieżowa) lub powołanych do innych zadań (Kościoł, zakłady pracy, środki masowego przekazu, związki zawodowe, organizacje i partie polityczne). Słowem, wiąże się w pierwszym rzędzie z tym wszystkim, co służy stwarzaniu możliwie najlepszych warunków wywierania wpływu wychowawczego.

Udział Profesora w tworzeniu i upowszechnianiu kultury pedagogicznej miał dwa obszary swej egzemplifikacji:

1. Analizy teoretyczne i badania empiryczne zjawisk wychowania i kształcenia, wyjaśnianie ich złożoności i upowszechnianie tej wiedzy za pośrednictwem własnej działalności naukowej, nauczycielskiej i edytorskiej, której owocem jest kilkadziesiąt książek oraz kilkaset rozpraw, artykułów i recenzji.

2. Upowszechnianie prac zwartych o wychowaniu pióra polskich i zagranicznych autorów. Popularyzacja prac klasyków pedagogiki następowała poprzez redakcję wraz z profesorem Bogdanem Suchodolskim 31-tomowej „Biblioteki Nauczyciela” oraz przygotowanie wspólnie z profesorem Tadeuszem Lewowickim siedmiu tomów „Biblioteki Postępu Pedagogicznego”.

Wiele uwagi poświęcił Profesor Okoń zagadnieniu kształcenia nauczycieli oraz pozycji i godności tego zawodu, jak również doskonaleniu metod pracy czynnych nauczycieli. Wygłosił dla osób nauczających setki wykładów: w szkołach, na kursach, w zakładach kształcenia nauczycieli, na konferencjach oraz w radiu i telewizji. Za swą znaczącą działalność pedeutologiczną w 1980 roku otrzymał tytuł doktora *honoris causa* Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie (obecnej Akademii Pedagogicznej im.

Komisji Edukacji Narodowej), a w 1996 roku tytuł doktora honorowego Technische Universität Braunschweig. Natomiast 5 grudnia 2006 roku w Warszawie w sali im. Józefa Brudzińskiego w Pałacu Kazimierzowskim – siedzibie rektoratu Uniwersytetu Warszawskiego – odbyła się ceremonia wręczenia panu Profesorowi Wincentemu Okoniowi dyplomu doktora *honoris causa* Uniwersytetu Śląskiego.

Działalność w kraju i na świecie

Od czasu przejścia na emeryturę, czyli od roku 1984, Profesor ponownie związał się mocno z nauczycielskim ruchem nowatorstwa pedagogicznego, ponieważ Krajowa Rada Postępu Pedagogicznego przyznała mu tytuł honorowego przewodniczącego. Podobną godność nadało mu w 2004 roku Polskie Stowarzyszenie Nauczycieli Twórczych. Miał także styczność ze Związkiem Nauczycielstwa Polskiego, w którym przez krótki czas był członkiem zarządu głównego i przewodniczącym komisji szkół eksperymentalnych. Działał również w Towarzystwie Wiedzy Powszechnej, pełniąc funkcję wiceprezesa zarządu głównego. Obie organizacje stwarzały Profesorowi szansę rozszerzenia kręgu Jego działalności pedagogicznej na obszar zawodowego ruchu nauczycielskiego i oświaty dorosłych.

Profesor Wincenty Okoń po wielu perturbacjach założył w 1981 roku Polskie Towarzystwo Pedagogiczne, a od 1993 roku jest jego honorowym przewodniczącym; od 1985 roku przewodniczy również honorowo International Society for Group Activity in Education, od 1993 roku jest Honorowym Redaktorem „The New Educational Review”, w którym publikuje także swe refleksje pedagogiczne; współpracuje naukowo z Wydziałem Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, żywnie interesując się jego rozwojem. W roku 2007 Profesor przyjął tytuł Honorowego Członka Polskiego Towarzystwa Badania Gier.

Poza Uniwersytetem Warszawskim oraz Instytutem Badań Pedagogicznych Profesor prowadził również wykłady i seminaria w Instytucie Pedagogicznym ZNP, w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego i w Akademii Wychowania Fizycznego, w której przez kilka lat był kierownikiem Katedry Pedagogiki. Ponadto jako *visiting professor* prowadził liczne wykłady m.in. w Japonii (1968) i w Heidelbergu (1981-1982), był także stale zapraszany na wykłady do wielu uniwersytetów europejskich. Za granicę wyjeżdżał kilka razy w ciągu roku, w sumie do 1988 roku odbył ponad 80 podróży zagranicznych. Pierwszy naukowy wyjazd Profesora miał miejsce w 1957 roku, gdy jako stypendysta UNESCO (wiele interesujących podróży naukowych odbył jako ekspert tej międzynarodowej organizacji) odbył trzymiesięczną podróż do Szwajcarii, Austrii, Niemiec Zachodnich i Francji. W tym samym roku, w składzie pięciu profesorów Uniwersytetu Warszawskiego, był gościem Akademii Nauk Pedagogicznych w Moskwie oraz Naukowo-Badawczego Instytutu Pedagogiki w Leningradzie. W 1960 roku przez sześć miesięcy przebywał na stypendium fundacji Forda w USA. Odwiedził wtedy: Columbia

University (Teachers College) w Nowym Yorku, Yale University, Harvard University, Chicago University, Northwestern University, John Hopkins University oraz University of California i Stanford University. Następnie przebywał przez dwa miesiące na uczelniach wyższych w Anglii (University of Reading, University of London, Oxford University, University of Cambridge) i we Francji (Centre Internationale des Études Pédagogiques w Paryżu i w Sevres pod Paryżem).

Jednym z efektów współpracy międzynarodowej Profesora są przekłady wielu Jego książek na języki obce, a nawet wydania obcojęzyczne. Obok książek ukazało się za granicą wiele Jego rozpraw, artykułów i recenzji, zarówno w publikacjach zwartych, często jubileuszowych, jak i w czasopismach naukowych – było ich niemal 90, z tego 32 w języku niemieckim (20 w RFN, 11 w NRD, 1 w Austrii), 17 w języku angielskim, 10 w rosyjskim, 6 we francuskim i pozostała część w językach: bułgarskim, czeskim, japońskim, hiszpańskim, litewskim, rumuńskim, serbskim i węgierskim. Podziw i uznanie budzi fakt, iż Profesor wypromował około 70 doktorów, przy czym co najmniej 15 z nich uzyskało tytuł profesora zwyczajnego, a 20 jest profesorami nadzwyczajnymi.

Podsumowując twórczość naukową Profesora, można stwierdzić, że Jego główne zainteresowania dotyczą nie tylko zagadnień związanych z dydaktyką ogólną, ale wycho-
dzą daleko poza jej ramy, koncentrując się na:

- teorii procesu kształcenia;
- teorii problemowego nauczania-uczenia się;
- teorii kształcenia wielostronnego, która została przetłumaczona na wiele języków i jest wykorzystywana w edukacji wielu państw europejskich;
- analizie treści kształcenia ogólnego;
- funkcjonowaniu szkoły w warunkach współczesnej cywilizacji;
- historii myśli pedagogicznej;
- socjologii wychowania;
- psychologicznych podstawach procesu uczenia się;
- psychologii zabawy.

Życie naukowe Profesora Wincentego Okonia było dla Niego zawsze rodzajem służby na rzecz uczniów, społeczeństwa i kraju. Reprezentowany przez Profesora optymistyczny realizm sprzyjał poszukiwaniu w życiu tego, co mogłoby sprzyjać postępowi, natomiast nie skupiał się na krytyce tego, co mu przeszkadza. Ogromna wiedza Profesora, niezrównana zdolność kojarzenia faktów, przenikliwość, trafność sądów, wysoka umiejętność konceptualizacji i wysnuwania wniosków stanowią o wielkiej wartości Jego dzieł, niosących znaczące przesłanie dla studiujących już w XXI wieku. Przedstawione, oczywiście w sposób wybiórczy, dokonania Profesora, ich rozmiar, siła i szeroki zakres oddziaływania są znakomitą okazją do przypomnienia tej postaci młodemu pokoleniu pedagogów,

z których wielu chce iść drogą Uczzonego i twórczo rozwijać Jego głęboko humanistyczne myśli oraz rezultaty nieustrudzonej pracy.

Do najważniejszych prac Profesora można zaliczyć w układzie chronologicznym:

1. *Proces nauczania* (1954; wyd. 6. – w 1996).
2. *Zarys dydaktyki ogólnej* (1963; wyd. 4. – w 1970).
3. *U podstaw problemowego uczenia się* (1964; wyd. 2. – w 1965).
4. *Szkoły eksperymentalne w świecie* (red., 1964; wyd. 2. – w 1977).
5. *Podstawy wykształcenia ogólnego* (1967; wyd. 4. – w 1987).
6. *O postępie pedagogicznym* (1970).
7. *Elementy dydaktyki szkoły wyższej* (1971; wyd. 2. – w 1973).
8. *Shiko na kyojugaku. (Dydaktyczne podstawy rozwoju myślenia)*. Tokio 1971.
9. *Une etude sur l'aptitude et la scolarite* (współautorstwo z Barbarą Wilgocką-Okoń). (Paris 1973). Praca opublikowana również w języku angielskim i hiszpańskim.
10. *Słownik Pedagogiczny* (1975, wyd. 5. – w 1992).
11. *Nauczanie problemowe we współczesnej szkole* (1975, wyd. 3. – w 1987).
12. *Szkoła współczesna – przemiany i tendencje rozwojowe* (1979).
13. *Zur Geschichte der fortschrittlichen Pädagogik in Polen. Von den Anfängen bis zur Befreiung vom Faschismus* (red., Berlin 1984).
14. *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej* (1987, wyd. 5. – 2003).
15. *Zabawa a rzeczywistość* (1987, wyd. 2. – 1995).
16. *Rzecz o edukacji nauczycieli* (1991).
17. *Wizerunki sławnych pedagogów polskich* (1993, wyd. 2. – 2000; wydanie w Niemczech – 1999).
18. *Nowy słownik pedagogiczny* (1996, wyd. 10. – 2007).
19. *Dziesięć szkół alternatywnych* (1997, wyd. 2. – 1999).
20. *Dzieła wybrane Sergiusza Hessena* (5 tomów, red., 1997).
21. *Wszystko o wychowaniu* (1999).

W imieniu Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Badania Gier oraz redakcji „Homo ludens” – *Ad multos annos*, Panie Profesorze!

Redaktor naczelny „Homo Ludens”
Augustyn Surdyk

Poznań, 12 maja 2009 roku